

ТЕОРІЯ. МЕТОДОЛОГІЯ. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ СТУДІЇ

УДК 821.161.1-1/-9.09"18/19"І.Франко:001.891

DOI

ФРАНКОЗНАВСТВО: АРХЕТИПНО-РОДОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ

Олексій ВЕРТІЙ

*доктор філологічних наук, професор,
м. Суми,
e-mail: oleksiy.vertiy@gmail.com*

У статті наголошено на необхідності рішучого відходу від принципів підсоветської комуністичної псевдонауки як важливого кроку до пізнання першоджерел питома національного народознавства й літературознавства, що зумовить оновлення основоположних підстав сучасного українського літературознавства загалом і франкознавства зокрема. Етапними та новаторськими на шляху подолання псевдонаукових советських писань, на переконання автора статті, є пошуки Віктора Азьомова та Олександра Лук'яненка. В. Азьомов сформулював самобутню Духовну Архетипну Систему Етнонаціонального (ДАСЕ), а О. Лук'яненко розвинув і поглибив ідею Роду, трансформувавши її в Родоцентризм – своєрідну матрицю уявлень українців про Рід від найдавніших часів до наших днів. Автор статті вважає, що визначення змісту української національної ідеї, її архетипно-родоцентричних цінностей у розумінні й потрактуванні І. Франка, дослідження його життєвого і творчого шляху на засадах концепцій В. Азьомова та О. Лук'яненка – одне з першочергових завдань на шляху оновлення сучасного франкознавства. Науковець зацентрував увагу на засадничих думках В. Азьомова та О. Лук'яненка і запропонував їхню наукову апробацію при осмисленні життя і творчості І. Франка.

На думку автора статті, основоположними дослідницькими ракурсами сучасного франкознавства можуть стати такі концепти: 1) національні особливості сприймання рідної землі та планетарного довкілля як об'єктивного життєвого і духовного начала, ставлення до Вітчизни і Віри; 2) прив'язаність до Роду, родини, шанування предків, культ Роду і національних героїв, віра в їх одвічність; 3) будувати свій власний український шлях, сповнений національної самосвідомості, будувати свою, українську державу на природних підставах, тобто на підставах української національної ідеї; 4) визнання того, що нехтування архетипно-родоцентричними складниками програмує духовну сферу особистості на руйнування та занепад, наслідком чого настає руйнація й занепад нації та держави. Автор наголошує, що час і проблеми, які переживає українське суспільство сьогодні, покладають на франкознавців усю відповідальність за подальшу

розробку ідей і настанов І. Франка, їх донесення до якнайширших верств українського суспільства задля усвідомлення ними Франкових націєтворчих думок, які мали би стати засадничими і в сучасному українському державотворенні, й у повсякденному житті.

Ключові слова: народознавство, літературознавство, франкознавство, советська псевдонаука, духовна архетипна система етнонаціонального, рід, родоцентризм, підстава, начало, українська національна ідея, свідомість, самосвідомість.

Поступовий, але рішучий відхід від принципів підсоветської комуністичної псевдонауки – лише перший крок до пізнання першоджерел питома національного народознавства та літературознавства. У процесі цього пізнання на перший план виходить оновлення основоположних підстав сучасного українського літературознавства загалом та франкознавства зокрема. Важливими, новаторськими у цьому плані є пошуки Віктора Азьомова [1] та Олександра Лук'яненка [5].

Одразу зазначимо, що в українському словеснознавстві ці ідеї не нові. Про це говорили Микола Костомаров, Олександр Потебня, Іван Франко, Віктор Петров, Олег Ольжич, Дмитро Донцов, Юліян Вассиян та інші народознавці, літературознавці, філософи, публіцисти. Однак, досі вони залишилися розпорошеними і знайшли свій подальший розвиток лише останнім часом у працях В. Азьомова та О. Лук'яненка. В. Азьомов сформулював самобутню Духовну Архетипну Систему Етнонаціонального (ДАСЕ), О. Лук'яненко розвинув і поглибив ідею Роду, трансформувавши її в Родоцентризм, – своєрідний комплекс уявлень українців про Рід від найдавніших часів до наших днів.

Виокремимо основні положення їхніх праць із цієї проблематики та визначимо їх місце і значення у формуванні питома національних основоположних підстав сучасного франкознавства, які мають базуватися на підставах української національної ідеї, тобто на своїй природній основі, йти від своїх першоджерел.

Як складники ДАСЕ В. Азьомов виокремлює:

- національні особливості сприймання рідної землі та планетарного довкілля як об'єктивного життєвого і духовного начала;
- працю-творчість у національному полі як творчість, що визначає головну потребу і є необхідною умовою становлення універсальної особистості;
- рідну мову та вищі сили як визначений космічно духовний світ, що гармонізує взаємодію зовнішнього середовищного і внутрішнього психофізичного світів та узгоджує реалії індивідуальної, особистісної свідомості з архетипними законами Предко-Вічності-Майбуття;
- незаперечність моральних законів етно- та родоцентричного у їх функціонуванні в системі вселюдської цивілізації;
- національне розуміння смислу життєдіяльності, культ національних героїв;
- визнання, дотримання та розвиток народних традицій, звичаїв та обрядів як способу здійснення архетипних законів Предко-Вічності-Майбуття;
- необхідність збереження повторюваних усталених позитивних циклів духовно-матеріального буття українця з метою забезпечення тяглості, безперервності і спадкоємності етносвідомості нації;
- гармонійну резонансність внутрішніх біологічних та психічних процесів

особистости із зовнішніми енергетичними полевыми ритмами довкілля;

- забезпечення симетричності, зрівноважености у розвитку та взаємодії двох споріднених архетипних світів: індивідуального несвідомого – людини та колективного несвідомого – етнонації;
- визнання, що нехтування архетипно-родоцентричними складниками програмує духовну сферу особистости на руйнування та занепад, наслідком чого стає руйнація й занепад нації та держави [1, с. 75–76].

О. Лук'яненко веде мову про культ Роду, спорідненість людини в світоуявленнях наших предків з Богом і зазначає, що “старовинне «Господь» задовго до хрещення ототожнювалось з «батьком», «охоронцем», адже в українській (руській) традиції спостерігаємо споконвічну прив'язаність до «роду, родини, шанування предків та віри в одвічність Роду як Абсолютної Істоти» [5, с. 14]. До того ж, він зазначає, що в уявленнях наших пращурів ця прив'язаність до роду, родини, це шанування предків та віра в одвічність Роду найтіснішим чином пов'язувалися з вихованням “почуття обов'язку перед рідним краєм, своїм суспільством”, з рідною мовою, як втіленням думки, святого розуму, що єднає з Творцем, як втіленням сили, яка могла обдарувати, обездолати, вилікувати й занепасти, а “однією з форм виконання цього обов'язку була участь у зборах віче – найбільш вдалій формі організації влади для наведення і підтримки ладу в землях Роду” [5, с. 19]. Це ж зобов'язує нас сьогодні “будувати свій власний український шлях, сповнений національної самосвідомости, філософії українського серця” [5, с. 22], будувати свою, українську державу на природних підставах, тобто на підставах української національної ідеї. Визначення змісту її архетипно-родоцентричних цінностей у розумінні та потрактуванні І. Франка, дослідження його життєвого і творчого шляху на цих підставах – одне з найвизначальніших і першочергових завдань оновлення основоположних підстав сучасного франкознавства.

Зупинимось на деяких з названих вище положень праць В. Азьомова та О. Лук'яненка. Отже:

1. *Національні особливости сприймання рідної землі та планетарного довкілля як об'єктивного життєвого і духовного начала, ставлення до Вітчизни і Віри.*

Свого часу Памфіл Юркевич наголошував, що мислення є виявом духовної сутности людини, його ж видозміни і стани – формуванням, становленням і духовним її розвитком, а в сукупности своїй і відповідної національної спільноти. Їх же, ці видозміни і стани, людина виводить зі своїх потреб і прагнень, які визначають її цілі, зумовлені її життєвими обставинами, які вона підпорядковує своєму розвитку, прагненням до щастя, усвідомленому обов'язку й моральним вимогам [9, с. 82 (“Серце та його значення у духовному житті людини згідно з ученням слова Божого”); с. 191 (“З науки про людський дух”)]. Так-от, простежимо тепер, як оці видозміни і стани, потреби прагнення, цілі, усвідомлені обов'язки й моральні вимоги визначають у житті та творчости Івана Франка національні особливости сприймання рідної землі та планетарного довкілля як об'єктивного життєвого і духовного начала, його та героїв його творів ставлення до Вітчизни і Віри, що й має стати предметом новітніх франкознавчих досліджень.

Іван Франко виростав у сільському середовищі, у середовищі рідної природи, які й викликали в ньому потребу їх пізнання, переживання та осмислення як першоджерела його духовного становлення та розвитку, заклали основи формування питомо національної громадянської позиції та питомо національного характеру і світогляду. “Як син селянина-русина, вигодований чорним селянським хлібом, працею твердих селянських рук, – писав він у статті “Дещо про себе самого”, – почуваю обов’язок панщиною всього життя відробити ті шеляги, які видала селянська рука на те, щоб я міг видряпатись на висоту, де видно світло, де пахне воля, де ясніють вселюдські ідеали. Мій руський патріотизм – то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі. Я можу здригатися, можу тихо проклинати долю, що поклала мені на плечі це ярмо, але скинути його не можу, іншої батьківщини шукати не можу, бо став би підлим, перед власним сумлінням” [8, т. 31, с. 31]. Діалектика видозмін цих станів духовного світу І. Франка формує розуміння ним рідної землі як джерела незламності його життєвих принципів та ідеалів. Первень рідної землі стає для нього першоджерелом, основою незламності сили Духа у найжорстокіших життєвих випробуваннях, тому й просить у неї дати сили, “щоб в бою сильніше стояти”, “теплоти, що розширює груди, Чистить чуття і відновлює кров”, “Що до людей безграничну будить Чисту любов!”, огню, “щоб ним слово палити”, громову владу, щоб “Душі стрясать”, вічної страсти, щоб “Правді служити, неправду палити”, сили думкам, щоб “пути ламати”, ясності думкам, щоб “в серце кривди влучать”, щоб “працювати, працювати” і “в праці сконатъ” [8, т. 1, с. 81]. Як бачимо, рідна земля для нього – то цілий кодекс етичних норм, який формує його життєві принципи та ідеали, розуміння ним мети, смислу та цінності життя, усвідомлений обов’язок, його моральнісні вимоги до самого себе, тобто його духовний світ загалом. Саме так І. Франко розумів і потрактовував працю як працю-творчість у національному полі, що визначає головну потребу і є необхідною умовою становлення універсальної особистості.

2. Прив’язаність до Роду, родини, шанування предків, культ Роду і національних героїв, віра в їх одвічність.

Ідея Роду закладена в культурі предків, який є, як зазначає Хіросі Катаока, “засадничим формантом національної ментальності та світогляду кожного народу” [4, с. 5]. Відтак, цю проблему у франкознавстві, як і в народознавстві та літературознавстві загалом, маємо досліджувати саме в такому плані, тобто у взаємопов’язаності та взаємозумовленості уявлень про Рід, культ предків і національних героїв. Зауважимо, що поняття Роду в українській національній свідомості потрактовується не лише як кровна спорідненість, а й як спадкоємність ідейна та духовна, що й формує уявлення про націю як Рід. Пригадаймо тут повість І. Франка “Захар Беркут”. Тухольська громада і є прообразом такого Роду, адже її життєдіяльність ґрунтується на пошануванні звичаїв, обрядів і традицій своїх предків, у чому тухольці на чолі із Захаром Беркутом убачають її силу, міць, у чому криється й запорука їхньої перемоги над монголо-татарами. Життя мислять тухольці як безперервний процес творення добра і краси, які вони розуміють як продовження предківських традицій, традицій взаємоповаги, безкорисливої чесною праці. У передсмертному зверненні до громади Захар Беркут бачить рідну Тухлю як

частку космосу і сьогоденне явище, яке змінюється разом із часом. Ідея руху суспільства і життя у його світогляді базується на ідеалах добра, справедливості і злагоди як основи цього руху і протистоїть руйнації будь-якого роду, оскільки поступ як насильство чужий свідомості Захара Беркута, що, однак, не виключає боротьби не як руйнації, а як творення. За його переконаннями, нові, кращі часи суспільство вистраждає у боротьбі добра зі злом, краси з потворністю, благородства з цинізмом і жорстокістю, що й, справді, об'єднує його і тухольську громаду в один Рід. Цими ж ідеями пройняті історичні драми, поема “Великі роковини”, розвідки про Хмельниччину в українській народній поетичній творчості, інші художні твори та наукові праці І. Франка.

3. Будувати свій власний український шлях, сповнений національної самосвідомості, будувати свою, українську державу на природних підставах, тобто на підставах української національної ідеї.

Що значить у розумінні та потрактуванні І. Франка будувати власний український шлях, сповнений національної самосвідомості, будувати свою українську державу на підставах української національної ідеї? Відповіді на це запитання знаходимо, зокрема, у його статтях “Чи вертатись нам назад до народу?”, “Поза межами можливого”, “Що таке поступ?”, “Одвертий лист до гал[ицької] української молодіжі” та деяких інших. Так, обговорюючи разом з діячем партії “москвофілів” І. Наумовичем питання про економічні умови в Галичині, які нерідко руйнували спадкоємність, прив'язаність до всього рідного, до землі та звичаїв своїх батьків, дідів і прадідів, у статті “Чи вертатись нам назад до народу?” І. Франко піддає опонента різкій критиці. Він рішуче заперечує думки І. Наумовича про так звану галицьку інтелігенцію, яку становили переважно попи, як провідну верству тогочасного галицького суспільства. На словах заявляючи про свою єдність з народом, ця інтелігенція насправді була далекою від нього, не мала з ним ніякого духовного зв'язку бо ж розуміла “під народом тільки хлопів, тільки робочу масу” [8, т. 45, с. 144]. Пропагуючи релігійні догмати як нібито єдиноправильний спосіб духовного самовдосконалення, захопивши школу та верховодячи в ній, така інтелігенція винародовлювала наш народ, а діти по кількох роках науки виходили з тих шкіл “такими ж темними, як і були”, або ж ще гіршими, “з защеплюю в серці погордою до всього, що своє” (8, т. 45, с. 143). Наслідком такої роботи стає збайдужіння, духовний розрив поколінь, а значить і спустошення душі. “При таких сумних обставинах щезає в народі його прив'язання до рідної землі, і він подібно як мазури, починає думати про еміграцію” [8, т. 45, с. 150], – підсумовує автор статті. Та на засвідченні такого становища він не зупиняється. Добре розуміючи, що народові потрібна справді-таки провідна духовна верства, а не попівська гниль, не паразитуюча купка зверхників і верховодів, І. Франко виводить на перший план проблему відновлення розірваних духовних зв'язків інтелігенції з народом. “У нас нема інтелігенції, – пише він, – значить, приходиться виробляти її, приходиться приготувати будучих робітників коло поступового здвигнення народу, приготувати тоту широко образовану, твердої волі громаду, котра зможе сильними руками порятувати його, широкою наукою просвітити його” [8, т. 46, кн. II, с. 312]. Саме в такій роботі провідної духовної верстви нації в громадському, суспільно-політичному житті та державному будівництві, заснованій

на звичаях, культурному та суспільно-політичному досвіді українського народу, І. Франко вбачає й джерела, природу та зміст української національної ідеї, а відтак і основу духовного становлення нації, національного державотворення. А в статті “Зміна системи” він стверджував, що і в Галичині знаходяться такі, що за відповідну плату спокушаються на службу “москвофільству”, якому властивий сікофанський та шпигунський характер, бо ж воно – “служба нинішньої російської державної машини, москвофільство платне і гідне всякої погорди” [8, т. 46, кн. II, с. 313]. Таким чином, підкуп і зрада стають найхарактернішими ознаками цього “москвофільства”. Однак І. Франко робить дещо несподіваний висновок: “не москвофіли зробили нас німцями. Наша німеч робить їх сильними і впливовими серед нас” [8, т. 46, кн. II, с. 313]. Цілком закономірно, що за будь-яких обставин в кінцевому наслідку така німеч стає джерелом найпотворніших явищ в житті суспільства, які й викликають до життя духовний та ідейний занепад, духовне винародовлення нації.

Основою всієї роботи з пробудження та формування національної свідомості кожного українця, на тверде переконання І. Франка, є усвідомлений національний ідеал духовної й соціальної досконалості української людини та українського суспільства. З’ясовуючи джерела, зміст, особливості формування і становлення такого взірця у вченні І. Франка про українську націю, П. Іванишин пояснює їх глибоким розумінням нашим мислителем того, що народ без його, тобто національного ідеалу, усвідомлення приречений на знищення і самознищення, що соціальний, суспільно-політичний і науково-технічний поступ нації тільки тоді є поступом і приносить їй користь, коли він ґрунтується на природних духовних та ідейних загалом підставах, на підставах національного світогляду [див.: 3, с. 72–80]. Переконливим прикладом такого розуміння цих проблем є Франкова критика вимог С. Бадені щодо насильного переведення всіх сфер буття українців на чисто австрійську основу. Це також стосується і його ставлення до колоніальної політики Росії, Польщі та Румунії, адже кожна нація має розвиватись на своїй національній основі. “Як ми викинемо з основи нашого народного розвою думи козацькі, Котляревського, Шевченка, Костомарова, Антоновича та Драгоманова, а навіть Гоголя [8, т. 46, кн. II, с. 314], – запитує І. Франко у статті “Зміна системи”. Саме тому він не раз наголошує, що ніякий науково-технічний поступ без національного самоусвідомлення не ставав основою поступу колоніальних народів у будь-яких сферах їхнього історичного, соціального чи політичного життя.

Тільки духовний ріст нації, тільки самоусвідомлення нацією своїх історичних, соціальних, політичних і т.д. цінностей пробуджує в масах почуття національної честі та гідності, почуття морального обов’язку перед своїм минулим, теперішнім і майбутнім, а отже, й потребу боротьби за національне визволення, за вихід на природний шлях свого національного розвитку, на шлях свободи і волі. Адже саме взірець духовної і соціальної досконалості української людини і суспільства є “головним двигачем” життя і розвою нації, утіленням усіх її національно-визвольних змагань. Зміст і сила такого взірця полягає в тому, що він становить “синтез бажань, потреб і змагань близьких, практично легших, і трудніших до досягнення, і бажань та змагань далеких, таких, що на око лежать поза межами можливого” [8, т. 45, с. 284]. Саможертвна відданість ідеї,

напруження найбільших зусиль, здатність витримати найстрашніші муки й випробування у боротьбі за досягнення поставленої мети як свідомий вибір своїх життєвих принципів та ідеалів, свого розуміння мети, смислу і цінності життя – такі визначальні складові національного взірця духовної і соціальної досконалості, тобто національного ідеалу української людини й суспільства, формуються у свідомості мільйонів людей у процесі національно-визвольних змагань, запалюють серця в боротьбі за його втілення у всіх сферах національного буття. Такий ріст самоусвідомлення в середовищі широких мас яскраво виражений у змалюванні робітничого страйку в романі “Борислав сміється”, у рості їхнього революційного піднесення в поезіях “Гімн”, “Каменярі”, циклі “Веснянки” та інших творах.

Важливий внесок І. Франка й у розробку теорії та практики партійної розбудови. Він брав безпосередню участь у створенні та роботі Русько-української радикальної (1890), Української національно-демократичної (1899) та Української соціал-демократичної (1899) партій. Письменник виступив із різкою критикою їхньої діяльності, насамперед реакційного духовенства, відірваності їх від гостропекучих проблем свого народу. У боротьбі з реакційними силами він ставив питання про політичну самостійність і соборність України як основну мету діяльності цих партій, як невід’ємну умову вільного й повноцінного розвитку українського суспільства та становлення української нації загалом, наполегливо й послідовно обстоював неухильне їх здійснення. “Сором українській інтелігенції, сором особливо молодому поколінню, коли воно [...] не віднайде шляху до народу, не покладе основи до того, щоб Україну зробити політичною силою. Адже упадок абсолютизму в Росії буде не нині, то завтра, а конституційна управа дає поле готовим силам до конкуренції. Коли українство до того часу не буде готовою силою, то будьте певні, що й найкраща конституція перейде над ним до дневного порядку і куватиме на нього нові ярма. Бо дурня і в церкві б’ють, а на похиле дерево і кози скачуть” [цит. за: 2, с. 333], – підсумовував він невтішний кінцевий результат роботи партій у Галичині. Таке становище І. Франко пояснював відсутністю української національної ідеї як об’єднавчого чинника кожної партії і суспільства. У листі до М. Павлика ще в 1900 р. дав йому, цьому становищу, глибокий і всебічний аналіз. У діяльності радикальної партії бачив такі недоліки: 1) глибоку прірву між селянством, яке тоді становило основну масу населення і потребувало просвіти, національного провладу, та інтелігенцією, деякі представники якої стверджували, що “селянство мусить само організуватися, само робити політику” [8, т. 50, с. 147]; 2) сильний запал, але низький рівень організаційної роботи в масах; 3) відсутність єдності в рядах партії, здатності підпорядковувати волю “одиниць під вимоги цілості” [8, т. 50, с. 147]. Відтак із боєм писав: “Мені здається, головна причина була та, що се не була всенародна партія, а навіть загалом не була політична партія. Се була – даруйте за слово – більше церква, до якої сходяться самі вірні, ніж дійсна партія, де сходяться і зводяться до спільного знаменника різні інтереси” [8, т. 50, с. 147]. Саме тому радикальна партія, на глибоке переконання І. Франка, не змогла “сама в своїх рамках заповнити життя, заспокоїти всіх духових інтересів не тільки інтелігента, але навіть більше освіченого селянина” [8, т. 50, с. 147] і нагадувала швидше церковну секту, аніж політичну партію, діяльність якої мала би бути спрямована на піднесення рівня

національної історичної, соціальної та політичної свідомості широких верств і прошарків тогочасного українського суспільства, їхньої громадянської та політичної дієвості, тобто – української національної ідеї. Те, що члени партії не розуміють того, що “в інтересі національним може лежати боротьба против усякої кривди” [8, т. 50, с. 148], що формування національної свідомості та громадсько-політичної дієвості цих верств і прошарків має відповідати “певним функціям народного життя” [8, т. 50, с. 148], і не потребувати “дізнавати кривди ще й від того, що ті функції серед нашого народного тіла будуть сповняти люди чужих народностей нам на шкоду” [8, т. 50, с. 148], зумовило вихід І.Франка з рядів партії і перехід його до національної демократичної партії, з якою пов’язував вирішення означених вище проблем. До того ж, українська національна ідея як основний принцип діяльності партії, для нього була визначальною, найголовнішою. “Я чую себе насамперед русином, а потім радикалом. Отсе й була головна причина, що я виступив із радикальної партії і прилучився до тих, що помагали організувати національну демократичну партію” [8, т. 50, с. 148], – твердо й однозначно заявляв І. Франко з цього приводу у згаданому листі до М. Павлика.

4. Визнання того, що нехтування архетипно-родоцентричними складниками програмує духовну сферу особистості на руйнування та занепад, наслідком чого настає руйнація й занепад нації та держави.

Зрада Тугара Вовком принципам та укладу життя тухольської громади загалом призвела до руйнування й занепаду його як особистості, що й знайшло цілком справедливий осуд його вчинків і дій з боку громади, цілковите їхнє несприйняття. Сільська громада в “Украденому щасті” також не може змиритися з тим, що Михайло Гурман нехтує традиціями народної моралі, зрештою, і думкою її самої та виводить Анну, заміжню жінку, перед молоддю й людьми старшого віку. Такий лихий приклад може вплинути на хлопців і дівчат деморалізуюче, ото ж громада, як і належить за таких обставин, рішуче стає на захист віками вироблених норм повсякденного буття, засуджуючи зухвалість жандарма.

А в поемі “Великі роковини” І. Франко вкладає у вуста Козака-Невмираки гіркі слова болю й докору своїм сучасникам за байдужість до долі України, за рабську покору і блазнювання:

О, мамо! Бідна ти, бездітна й гола!
Ми всі такі! Що в інших ганьби знак –
Се ми приймаємо, як хліб насущний!
У інших ренегат – у нас добряк;
У інших підлий – в нас старшим послушний;
У інших скажуть просто, ясно так:
Безхарактерний, – в нас лиш: простодушний.
Не стало встиду в нас! Ми в супокою
Упідлимось, ще й горді підлотою [7, с. 473].

І далі поет звертається до читача, а в його особі й до свого народу:

Кожний думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,

Що за долю мільонів
Мушиш дати ти одвіт,
Кожний думай: тут, в тім місці,
Де стою я у огни,
Важиться тепер вся доля
Величезної війни [7, с. 477].

Підсумовуючи сказане вище, він закликає:

Чи побіди довго ждати?
Ждати – довго! То й не жди ж!
Нині вчися побіждати,
Завтра певно побідиш.
Та ж не даром цвіт розвився!
Чей же буде з цвіту плід.
Та ж не даром пробудився
Український жвавий рід.
Та ж не даром іскри грають
У очах тих молодих!
Чей нові мечі засяють
У правицях у твердих.
Довго нас недоля жерла,
Досі нас наруга жре,
Та ми крикнім: “Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!” [7, с. 479].

Як бачимо, прочитання, здавалося би, уже відомих творів І. Франка під кутом архетипно-родоцентричних цінностей по-новому освітлює їх зміст, глибше й повнокровніше окреслює неповторність життя і творчості Великого Каменяра як одну з визначальних проблем франкознавства. Та це зумовлено не лише суто літературознавчими проблемами, а й злободенністю його ідей і настанов для державного й партійного будівництва на нинішньому етапі утвердження нашої незалежності. Вище вже йшла мова про Франкове розуміння призначення провідної суспільної, ідейної та духовної верстви в нашому житті, про принципи партійного будівництва та діяльності партій у Галичині. Чи ж покладені вони в основу формування провідної верстви та партійного будівництва в житті українського суспільства сьогодні? На жаль, ні! Не можна сказати, що про них забули зовсім. З’явилися монографії “Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України” (2005), “Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна” (2008) Н. Яковенко, “Українофіли. Світ українських патріотів другої половини XIX століття” (2010) С. Єкельчика, “Українська національна ідея та концепція особистісного буття” (2012) В. Сабадухи, “Психологія українського народу. Книга перша. Психологічний склад праукраїнської народності” (2015) О. Губка, “Психологія українського народу. Книга друга. Психологічні особливості наших краян у міжчассі Трипілля – сучасна Україна” (2013), “«Ми мусимо навчитися чути себе українцями...». Франкознавчі студії” (2017) О. Вертія та інші праці. Та вони не стали

одним із джерел формування національної свідомості, керівництвом до дії не лише наших президентів (щоправда, дослідження О. Губка Віктор Ющенко придбав для себе особисто й для президентської Адміністрації), урядовців, народних депутатів, керівників партій і рухів, а й надто повільно входять у науковий обіг, що говорить про байдужість до поставлених і розв'язуваних у них проблем широкого кола науковців, викладачів вищих та середніх закладів освіти тощо А ось інтерв'ю “Відсутність знань про свою еліту в минулому формує комплекс меншовартості в сучасного українця”, взяте у доцента кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олексія Сокирка. Він, зокрема говорить, що провідну верству часів козаччини, Речі Посполитої, Великого князівства Литовського, класичного Середньовіччя ми знаємо дуже погано і то на рівні родоводів, а не як дієвий політичний клас, як соціальну спільноту, заряджену відповідними ідеологіями та практиками. Це сталося тому, що різні окупаційні режими витравили зі свідомості українців уявлення про націю як Великий Рід, що насаджена нам народницька ідеологія та історіографія вбачали “в елітах запродавців і зрадників”, які нібито “звели широкі народні маси з путівця, що міг би привести до народоправства”, а за радянських часів, часів панування марксистсько-ленінської теорії класової боротьби, цю тему було взагалі заборонено, адже “від еліти є прямий місток до власної державності” [6, с. 8–9], що, кажучи за І. Франком, обов'язки, які належить виконувати нам, упродовж тривалого часу нашої історії виконували “люди чужих народностей нам на шкоду” [8, т. 50, с. 148]. Тож що доводиться сьогодні говорити про януковичів, порошенків, медведчуків, тимошенків, бойків, гурдонів, портникових, зеленських, ермаків, яценюків та їм подібних? Як про українську провідну верству чи як про тих, “чужих людей”, які працювали і працюють “на нашу шкоду”? Чи ж мають очільники нинішніх партій в Україні таке розуміння провідної верстви та її діяльності в наш час? Чи ж беруть собі ці очільники за керівництво у партійному будівництві настанови І. Франка творити з їх партій не церкви, до яких сходяться вірні, а дійсні партії, “де сходяться і зводяться до спільного знаменника різні інтереси”, на підставі яких формується національно свідомо провідна верства, виробляються спільні програми і організуються спільні сили для їх здійснення у повсякденному українському суспільстві на підставах розуміння української нації як Великого Роду, на підставах української національної ідеї? Ні! Це вони не беруть до уваги. Отож час і проблеми, які переживає українське суспільство сьогодні, його майбутнє покладають на франкознавців усю відповідальність за подальшу розробку ідей і настанов І. Франка, їх донесення до якнайширших верств українського суспільства – від рядового громадянина до високопоставлених державних чиновників, державних діячів і президентів, до усвідомлення ними цих думок так, щоб вони стали керівництвом до дій у їх державотворчій діяльності та повсякденному житті загалом. Лише в такому разі наша робота матиме історичну вагу і значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Азьомов В.* Духовна Архетипна Система Етнонаціонального як основа літературознавчого аналізу художнього твору, творчості письменника та національного літературного поступування // *Формування національних основоположних підстав сучасного українського народознавства та літературознавства: зб. наук. статей. Випуск I. / упорядники Олексій Вертій, Олена Новікова.* Київ: Українська літературна газета, 2018 (див. також в Інтернет-бібліотеці “Український центр”).
2. *Горак Р., Гнатів Я.* Іван Франко. Протистояння. Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. Кн. сьома.
3. *Іванишин П.* Модернізація без русифікації і вестернізації: націотворча стратегія Івана Франка // *Нагуєвицькі читання – 2008: Іван Франко і новітнє українство: матеріали міжнародної наукової конференції.* Дрогобич, 2009. С. 72–80.
4. *Катаока Хіросі.* Художня модифікація культу предків в українському та японському фольклорі: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ, 2006.
5. *Лук’яненко О.* Родоцентрична педагогіка. Історико-теоретичні розвідки. Полтава, Друкарська майстерня, 2008 (див. також в Інтернет-бібліотеці “Український центр”).
6. *Сокирко О.* “Відсутність знань про свою еліту в минулому формує комплекс меншовартості в сучасного українця” // *Українська літературна газета.* № 22 (314). 2021. 5 листопада. С. 8–9.
7. *Франко І.* Великі роковини. Пролог, говорений перед ювілейною виставою “Наталки Полтавки” в пам’ять столітніх відродин української народності // *Франко І. Вибрані твори: в 3 т.* Дрогобич: Коло, 2004. Т. 1.
8. *Франко І.* Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1976–1986.
9. *Юркевич П.* Вибране. Київ: Абрис, 1993. 396 с.

REFERENCES

1. Azomov, V. (2018). Dukhovna Arkhetypna Systema Etnonatsionalnoho yak osnova literaturoznavchoho analizu khudozhnoho tvor, tvorchosty pysmennyka ta natsionalnoho literaturnoho postupuvannia. In: *Formuvannia natsionalnykh osnovopolozhnykh pidstav suchasnoho ukrainskoho narodoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. statei. Vypusk I. / uporiadnyky Oleksii Vertii, Olena Novikova.* Kyiv: Ukrainka literaturna hazeta, (div. takozh v Internet-bibliotetsi “Ukrainskyi tsentr”).
2. Horak, R., Hnativ, Ya. (2006). *Ivan Franko. Protystoiannia.* Lviv: VTs LNU imeni Ivana Franka, Kn. soma.
3. Ivanyshyn, P. (2009). Modernizatsiia bez rusyfikatsii i vesternizatsii: natsiotvorcha stratehiia Ivana Franka. In: *Nahuievyski chytannia – 2008: Ivan Franko i novitnie ukrainstvo: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii.* Dorohobych, 72–80.
4. Kataoka, Khirosi. (2006). *Khudozhnia modyfikatsiia kultu predkiv v ukrainskomu ta yaponskomu folklori:* avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoï stupenia kandydata filolohichnykh nauk. Kyiv.
5. Lukianenko, O. (2008). *Rodotsentrychna pedahohika. Istoryko-teoretychni rozvidky.* Poltava, Drukarska maisternia, (div. takozh v Internet-bibliotetsi “Ukrainskyi tsentr”).
6. Sokyрко, O. (2021). “Vidsutnist znan pro svoiu elitu v mynulomu formuie kompleks menshovartosty v suchasnoho ukrainsia”. In: *Ukrainska literaturna hazeta, № 22 (314), 5 lystopada, 8–9.*

7. Franko, I. (2004). Velyki rokovyny. Proloh, hovorenyi pered yuvileinoiu vystavoioi "Nattalky Poltavky" v pamiat stolitnikh vidrodyn ukrainskoi narodnosti. In: Franko I. *Vybrani tvoriv*: v 3 t. Drohobych: Kolo, T. 1.
8. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv*: u 50 t. Kyiv: Naukova dumka.
9. Iurkevych, P. (1993). *Vybrane*. Kyiv: Abrys.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2021

Прийнята до друку 15.11.2021

FRANKO STUDIES: ARCHETYPE-GENOCENTRIC ASPECT

Oleksiy VERTIY

*Doctor of Philology,
Sumy,*

e-mail: oleksiy.vertiy@gmail.com

The article highlights the necessity of unrelenting digression from the postulates of soviet communist pseudoscience as an essential step towards comprehending the origins of purely national ethnography and literary studies, which will facilitate renovation of fundamental principles of modern Ukrainian literary studies in general and Franko studies in particular. The author of the article believes that the research carried out by Viktor Aziomov and Oleksandr Lukyanenko is both transformational and innovative and contributes to discarding pseudoscientific soviet writings. Aziomov formulated an original Spiritual Archetype System of the Ethnonational, whereas Lukyanenko developed and refined the idea of the Kin, having transformed it into Genocentrism – a certain visional matrix the Ukrainians have had about the Kin since the ancient times up till now. The author of the article relies on Aziomov's and Lukyanenko's conceptions in analyzing the content of the Ukrainian national idea and its archetype-genocentric values in Ivan Franko's reception and interpretation.

The author of the article identifies the following concepts as potential groundlaying research areas of modern Franko studies: 1) national-specific reception of native land and planetary environment as an objective life and spiritual fundamentals, and attitude to the Homeland and Faith; 2) attachment to the Kin, family, veneration of the ancestors, the cult of the Kin and national heroes, belief in their timelessness; 3) paving own Ukrainian way filled with national self-awareness, building Ukrainian state on the grounds of the Ukrainian national idea; 4) acknowledging the fact that neglecting the archetype-genocentric components directs the spiritual domain of a personality to destruction and collapse, which leads to destruction and collapse of the nation and the state. The author emphasizes that the time and difficulties the Ukrainian society is facing nowadays and concern for its future call for further elaboration on Franko's ideas and guidelines, and disseminating them among all possible walks of the Ukrainian society.

Keywords: ethnography, literary studies, Franko studies, soviet pseudoscience, spiritual archetype system of the ethnonational, kin, genocentrism, ground, basis, Ukrainian national idea, awareness, self-awareness.